

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

L/2

БЕОГРАД
2019

НАШ ЈЕЗИК

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОДИСВАВ ПЕТРОВИЋ

ГОДИНА I СВЕСКА I

БЕОГРАД

1932

НАШ ЈЕЗИК

L CB. 2

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Борђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Ову свеску *Нашег језика* приредиле су
др Марина Николић и др Марина Спасојевић.

Рецензенти
др Марина Николић, др Владан Јовановић,
др Марина Спасојевић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjzikisjsanu@gmail.com.

Штампа Планета принт, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, бр. 1 (1932/1933) – год. 8, бр. 1 (1941); Н.С. Књ. 1 (1949/1950)–. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1932/1933– (Београд, Планета принт).

Полугодишње
ISSN 0027-8084 = Наш језик
COBISS.SR-ID 615951

Проф. др Срето Танасић, дописни члан АНУРС

*Радове на с̄раницама овог броја
часо̄писа Наш језик колеге,
̄пријатељи и некадашњи с̄туденти
̄освећују ̄роф. др Сре̄ти Танасићу,
до̄исном члану АНУРС,
̄оводом седамдесе̄ година живо̄и
са искреним жељама за дугим живо̄ом
и не̄рекидним с̄варалаш̄вом*

НАШ ЈЕЗИК

Књига L

Св. 2 (2019)

САДРЖАЈ

Повод

- Седамдесет година живота др Срете Танасића – пола века љубави
према српскоме језику (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) 1–7
- Библиографија радова др Срете Танасића
(ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ) 9–30

Срето Танасић у српској лингвистици

- Стандардизација српског језика и језичка култура у проучавањима
Срете Танасића (МАРИНА М. НИКОЛИЋ) 31–37
- Срето Танасић против језичких манипулација
(БИЉАНА С. САМАРЦИЋ) 39–47
- Значај Танасићевих истраживања за лексикографски третман
трпног глаголског придева у Речнику САНУ
(ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ) 49–57

Акцентологија и фонологија

- Силазни акценти на непочетним слоговима ријечи у српском
књижевном језику (МИЛОРАД П. ДЕШИЋ) 59–64
- О прозодијским аспектима риме у српској поезији
(ДРАГА С. ЗЕЦ) 65–75
- Белићеви погледи на акценте и културу говора у часопису *Наш
језик* из данашње перспективе (АЛЕКСАНДРА Р. ЛОНЧАР
РАИЧЕВИЋ, МАРИНА С. ЈАЊИЋ) 77–85
- О неким спорним рефлексима *jaīa* (САЊА М. КУЉАНИН) 87–93

Морфологија и творба речи

- О архаизмима у српском језику, посебно граматичким
(ПРЕДРАГ Ј. ПИПЕР) 95–107

Прелазни карактер префиксоида у савременом српском језику (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ)	109–116
Морфолошка средства којима се појачава или ослабљује значење мотивне речи у творби (нацрт за једну могућу морфологију градуабилности) (МИРЈАНА К. ИЛИЋ)	117–122
Статус лексеме <i>сам</i> у савременом српском језику (АНА М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ)	123–129
Узвици у служби других врста речи у српском језику (ИВАНА В. ЛАЗИЋ-КОЊИК)	131–139
Експресивна вредност збирних именица које означавају етничке, националне, верске групе (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ)	141–150
О могућим семантичким дистинкцијама глаголских именица у српском језику <i>јризнање</i> : <i>јризнавање</i> , <i>јридружијење</i> : <i>јридруживање</i> и сл. у контексту актуелне политике (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ)	151–159
Видско парњаштво и акционалност (префикс <i>за-</i>) (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ)	161–168

Синтакса и семантика

О двјема спорним конструкцијама у српском језику (<i>за</i> + инфини- тив и <i>за</i> + акузатив у значењу одређивања правца кретања) (БРАНИСЛАВ М. ОСТОЈИЋ)	169–176
Значење и контекст: неки проблеми око значења и употребе гла- голских личних облика (РАДОЈЕ Д. СИМИЋ, ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ)	177–187
О реченицама са спојем <i>а</i> и <i>у</i> у везничкој позицији (МИЛОШ М. КОВАЧЕВИЋ)	189–196
Синтаксичке конструкције ‘глагол + <i>ми се</i> ’ у српском језику (ДИМКА В. САВОВА)	197–204
О једној посебној контрафактивној конструкцији у српском језику (ЉУДМИЛА В. ПОПОВИЋ)	205–220
Синтакса и семантика предикатског израза <i>јјознајти (се)</i> (ВЛАДИСЛАВА Ж. РУЖИЋ)	221–236
О предлогу <i>јјоврх</i> (ДУШКА Б. КЛИКОВАЦ)	237–258
Синтакса и семантика предлога <i>јјри</i> (ИВАНА Н. АНТОНИЋ)	259–268
О српском глаголу <i>јјријти</i> (НАДА Л. АРСЕНИЈЕВИЋ)	269–280
Значењски ресурси функционалних глагола: на примеру предик- ката ‘сукобити се’ (МИЛИВОЈ Б. АЛАНОВИЋ)	281–288
Утицај полипрефиксације глагола на њихово синтаксичко окружење (МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ)	289–295
О (лексичко-граматичким) значењима глаголских речи (ИВАНА Р. ЈОВАНОВИЋ)	297–306

Негација као језичка категорија – општи осврт (ЈЕЛЕНА Л. ПЕТКОВИЋ)	307–314
Један тип безличних реченица у српском и руском (у контексту језичке слике света) (БИЉАНА Ж. МАРИЋ)	315–322
Асиндетске структуре с концесивним значењем у савременом српском језику (МИЈАНА Ч. КУБУРИЋ МАЦУРА)	323–334
О употреби израза <i>један/једно с другим</i> и <i>једна с другом</i> у српском језику (ИВАНА З. МИТИЋ)	335–342
Линеаризација протосоцијативних и псеудосоцијативних кон- струкција у српском језику (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ)	343–351
Императив као маркер неочекиваности (ДРАГАНА М. КЕРКЕЗ) ..	353–359
Статус финалних реченица у <i>Зборницима закона и уредбених указа</i> из пете деценије 19. века (ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ)	361–368

Лексикологија, лексикографија и терминологија

Рјечници као средство успостављања ауторитета (ДАНКО М. ШИПКА)	369–386
Слов'янска терминологија кінца ХХ – почетку ХХІ століть у діалози традиційної та електронної бібліографії (ВІКТОРИЈА Л. ІВАЩЕНКО)	387–397
Нова лексика у области туризма у савременом српском језику (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ)	399–408
Саобраћајна терминологија у савременом српском језику (ГОРДАНА Д. ДИМКОВИЋ ТЕЛЕБАКОВИЋ)	409–418
Винаверове крушке <i>крусиџуменка</i> и <i>бергамка</i> и ријеч-двјије по- водом њих (НЕЂО Г. ЈОШИЋ)	419–427
Називи за печурке у српским народним говорима (МАРИНА С. ЈУРИШИЋ, ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ)	429–439
Турцизми у 20. тому Речника САНУ (МАРИЈА С. БИНЂИЋ) ..	441–448
Прилог опису семантике придева <i>йразан</i> (НАТАША М. МИЛАНОВ)	449–456
Једно запажање о прилогу <i>вуковски</i> у српском језику (ИРЕНА Р. ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ)	457–463

Стилистика

Превођење као креативни и лингвистички изазов у савременом српском језику (НЕНАД Б. ВУКОВИЋ)	465–471
О стилистичким особинама Андрићева наратива у роману <i>На Дрини ћуџрија</i> (ГАЛИНА Г. ТЈАПКО)	473–485
Заграде у Андрићевим романима (БРАНКО Ђ. ТОШОВИЋ)	487–494

Суфикси <i>-ица</i> и <i>-ка</i> у језику Петра Кочића (ДРАГО В. ТЕШАНОВИЋ, ДРАГАНА Д. ЛАЗИЋ)	495–506
Индивидуална лексика у дјелу Исидоре Секулић (творбено- -семантичке одлике именица) (ВЕСЕЛИНА В. ЂУРКИН)	507–520
„Унутрашњост“ поетонима <i>Тигар</i> Бранка Топића (МИРЈАНА Н. СТОЈИСАВЉЕВИЋ)	521–527
(Не)референцијалност антецедента релативних клауза у песми „Он“ Сунчице Денић (ТАЊА З. РУСИМОВИЋ)	529–540

Прагматика

О пружању утехе саговорнику у говору свакодневне комуникације (БОЈАНА С. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	541–550
Реторичка структурална теорија и реализација елементарних јединица дискурса на примеру онлајн коментара у српском и руском језику (РАДОСЛАВА М. ТРНАВАЦ)	551–570

Дијалектологија

О једној старој падежној конструкцији у говору источnobосан- ских Ера – генитив издвајања из скупине (СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ)	571–576
Третман полисемије и хомонимије у дијалекатским речницима (МАРТА Ж. БЈЕЛЕТИЋ)	577–585
Језичке крхотине и дијалекатски речник (НЕДЕЉКО Р. БОГДАНОВИЋ)	587–593
Говори Црне Горе у основици српског књижевног језика (МИОДРАГ В. ЈОВАНОВИЋ)	595–603
Западнобоснијска диалектна лексика в общесербском контек- сте (на примере говора Манячи) (ЕКАТЕРИНА И. ЯКУШКИНА)	605–613
Неке позајмљенице у коларској терминологији говора Карашева (МИХАЈ Н. РАДАН, МИЉАНА-РАДМИЛА М. УСКАТУ)	615–626
О акценту као прилогу очувању дијалекта (ЈОРДАНА С. МАРКОВИЋ)	627–636
Репартиција рефлекса вокалног <i>л</i> у говорима Лужнице и Пирота (ЉУБИСАВ Н. ЋИРИЋ)	637–644
Рефлекси финалног <i>л</i> у лексеми <i>заова</i> у говорима призренско- -тимочке дијалекатске зоне (АНА Р. САВИЋ-ГРУЈИЋ)	645–653
Вокалске редукције у говору Бастаса (ДРАГОМИР В. КОЗОМАРА)	655–662
О приступима у досадашњим истраживањима синтаксе падежа у херцеговачко-крајишким говорима (ЗОРАН М. СИМИЋ)	663–677

Циљне (намерне, финалне) реченице у сиринићком говору (РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ, БОЈАНА М. ВЕЉОВИЋ)	679–685
Вербализација концепта <i>здравље</i> у тимочко-лужничким говорима (ТАЊА З. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	687–694

Ономастика

Marginalia onomastyczne (ZUZANNA V. TOPOLINSKA)	695–698
О релационим микропонимима у Рађевини (МИРЈАНА С. ПЕТРОВИЋ-САВИЋ)	699–705
Прилог реконструкцији ојконима <i>Вогошћа</i> (ЈЕЛЕНА В. ЈАЊИЋ)	707–714

Социолингвистика

Linguistic Ideology and the Art of Re-Edition on the Second Edition of Ioann Rajić's <i>History of Various Slavic Peoples</i> (1823) (МОТОКИ У. НОМАЧИ)	715–725
Знање студената о ауторству наших правописа (ВЕЉКО Ж. БРБОРИЋ)	727–735
Стандардни и матерњи језик из другачије перспективе (НАТАША Б. КИШ)	737–744
О уништеном писаном наслеђу на Косову и Метохији (на при- меру сачуваног дела једне породичне архиве) (МИТРА М. РЕЉИЋ)	745–752

Лингвокултурологија

Сложенице са именицом <i>вода</i> у српским народним говорима и српској култури (СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ, ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ)	753–763
„Богатство“ – конвенционални суд у систему вредности у срп- ском језику и култури (НАТАША С. ВУЛОВИЋ)	765–772
Стереотип о Ери (ДАНИЈЕЛА С. СТАНИЋ)	773–781

Граматографија

Српско-рускословенски међуодноси у српским граматикама рускословенског језика прве половине 19. века (НАЈДА И. ИВАНОВА)	783–790
<i>Србска Грамаџика за гимназијалну младежъ Княжесѣтва Срѣје</i> Владимира Вујића (1856) (МИЛОШ Ђ. ОКУКА)	791–802

Библиографија

Преглед библиографија објављених у часопису <i>Наш језик</i> (АНА В. ГОЛУБОВИЋ)	803–811
--	---------

УДК 811.163.41'367.625
811.163.41'371

Оригинални научни рад
Примљено 27. новембра 2019. г.
Прихваћено 16. децембра 2019. г.

НАДА Л. АРСЕНИЈЕВИЋ*
(Универзитет у Новом Саду,
Филозофски факултет,
Одсек за српски језик и лингвистику)**

О СРПСКОМ ГЛАГОЛУ *РАДИТИ*

У раду су анализирани семантичке и реакцијске особености глагола *ради́ти* у стандардном српском језику. У зависности од контекста у којем је реализован, овај глагол може бити тројако протумачен – као лексема која семантизује актуелно дејство, затим која може означавати стваралачку и модификативну активност и, коначно, која може спецификовати професионални ангажман, запослење. Различити реакцијски односи резултат су његове полисемантичности.

Кључне речи: српски језик, синтаксичко-семантичка обележја глагола *ради́ти*.

1. Готово у свакој традиционалној српистичкој граматици глаголи су дефинисани као променљиве речи којима се означава радња, стање и збивање (Белић 1998: 549–550; Миновић 1987: 147; Станојчић и др. 1989: 95; Стевановић 1981: 323). Ове три доминанте могу се, по речима Срете Танасића (2005: 19): „схватити и као одређене ситуације које човјек у различитим приликама учоава и о њима саопштава.“ С обзиром на то да се по Белићевом мишљењу (1998: 549) глаголом упућује на особину живих бића и понекад предмета, није чудно што су многоструке манифестације људског рада богато и веома свестрано језички заступљене (Крале 1979: 102). Иако су при дефинисању глагола општеприхваћени појмови *рад* и *радња*, са значењем „свесне људске

* nada.arsenijevic@ff.uns.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Стандардни српски језик: синтаксичка, семантичка и прагматичка исцртавања* (бр. 178004), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја републике Србије.

активности, делатности чији је циљ постизање корисног учинка (РСЈ 2007: 1102, 1105), глагол *радијѝи* не експлицира врсту акта, чина, покрета, поступка, деловања које предузима посматрани актер. Он би се могао сматрати општим глаголом радње, тако да покрива различите ангажмане, пре свега људске.

1.1. Веома широко и опште схваћено значење активности обезбеђује му и улогу функционалног члана при декомпоновању појединих глагола, као на пример:

Процена ће се радијѝи за сваки ѝројекатѝ; Ја радим вежбе сваког јуѝира; Насѝаваѝемо да радимо ѝосао који су зайочели досадашњи рекѝор ѝрофесор др Дејан Поѝовиѝ и ѝегов ѝим (СрпКор).¹¹

1.2. Иако електронски корпус савременог српског језика (СрпКор) садржи неколико хиљада примера,² колико је нама познато, о глаголу *радијѝи* у српском језику није посебно писано. Поред фреквентности, овај глагол је интересантан и по свом рекцијском потенцијалу.

2. Осим у српском, глагол *радијѝи* се појављује и у осталим словенским језицима, што указује на заједничко старословенско порекло. Према етимолошком речнику (Скок 1973: 97) првобитно је имао значење 'бринути се' (настојати), па синтагма *радијѝи о ѝослу* заправо семантизује синтагму *бринуѝи се о ѝослу*. Овакву првобитну семантику потврђују и, сада углавном архаични, примери с локативним допунама:

Само о сѝооци раде [...] (РМС 1973: 327); *Обичај је да се чеѝврѝком не ради о земљи* (РСАНУ 2001, 109).

2.1. Мада је данас ретка таква морфолошка потврда значења бриге о неком послу, ова семантичка компонента има свој континуитет. Пре свега она се испољава као *акѝуелно дејсѝиво* живих појмова који пажњу усмеравају на предмет рада, старање о њему ('чинити, деловати, пословати'), а код неживих појмова она се просто своди на функционисање сходно њиховој природи или намени.

2.2. Поред тога што прати и надгледа, човек као активни субјекат креира и моделује, мења свет око себе. Са развојем људске свести и способности ширио се круг делатности, па се обогативала и семантика глагола *радијѝи*, тако да он данас означава и *сѝваралачку и модификаѝивну акѝивносѝи* ('правити, стварати, спремати, обрађивати').

¹ Међу овим примерима посебно су интересантни они у којима је семантички садржај глагола *радијѝи* редуплициран, као у последњем наведеном случају. И глагол и именска лексема *ѝосао* у основи значе 'деловање', које се код глагола дефинише и као 'обављање посла' (РСЈ 2007: 977 и 1104).

² Само је 1. лице презента глагола *радијѝи* забележено у 4468 примера.

2.3. Трајно понављане радње с видљивим резултатима, о којима се човек односи с пажњом и бригом, прерастају у специјализоване делатности, препознатљивих карактеристика, а њихов агенс у обученог вршиоца. Будући да је у таквом контексту фокус пажње на самој активности и актеру који учествује у њеној реализацији, као једно од значења глагола *радићии* издваја се значење *занимања, зајослења на неком радном месџу*.

2.4. Данашњу полисемантичност српског глагола *радићии* потврђују и примери где је он преводни еквивалент више различитих глагола, нпр. у пољском су то: *pracować, robić, działać, chodzić, wytwarzać, wyrabiać* (Вјежбицки и др. 1985: 176), а у мађарском: *dolgozik, termel, üzemel, működik* (Апресјан–Пал 1982: 259–261).

С обзиром на то да у основи постоје три поменуте значењске модификације, коментари и закључци овом приликом биће представљени у складу с тим.

3. *Актуелно дејсџиво* (‘чинити, деловати, пословати, функционисати’)

Под актуелним дејством подразумева се активност субјекта која се поклапа с временом вршења глаголске радње, која има своје време трајања, може бити прекинута у сваком моменту и, што је веома битно – субјекат није маркиран с обзиром на такву активност. Глагол *радићии* у оваквим примерима има праву временску употребу. Поседовање покретачке енергије иманентно је живим бићима и неким самоактивним неживим појавама (*У Јајану ѓрорадио вулкан Асама*). Међутим, аниматност није рестриктивно обележје у погледу спојивости с глаголом *радићии* па се с њим комбинују и многи неживи ентитети.

3.1. Како се допунска локативна констукција с предлогом *о* данас задржала углавном у устаљеном изразу *радићии о глави*, негативне конотације (*Оџџужили су ѓпредседника владе да је радио о глави оџу данашњег Краља*), или у безличним конструкцијама уз неутрални облик глагола *радићии* (*Мислим да се ради о некој забуни*), првобитно значење старања данас се, лишено податка о емпатијском односу, испољава кроз *чињење, деловање, ѓословање* у вези с неким појмом, који је заступљен генитивом с предлогом *код* или инструменталом с предлогом *с(а)*, нпр.:

Па су га одмах ѓребацили у Кенију да нешџо ради око логисџике; Баш као да смо и даље везаних очију и не видимо шџа нам се џо ради око државе; Онда не би ѓребало више нишџа радићии око биљака; Једном џако занеџо радим око мојих рањеника (СрпКор).

Комбинацијом са овим предлошким генитивом по правилу се семантизује ситуација у којој агенс обавља више различитих радњи (Антонић 2008: 164). Непрецизирани садржај рада поред мултипликативности и циркумлативности, синтаксички је оверен облицима допуна неконкретизованог значења – у корпусу најчешће неодређеним или одричним заменицама (*нештџо*, *ништџа*, *не видимо штџа*), а неретко оваква синтаксичка потврда потпуно изостаје (последњи пример).

Нерегуларност реализације и неодређеност допунског конституента говори о семантичком превирању између првобитног значења глагола *радиџи* и новог, које нас углавном информише да је на снази чин деловања, чињења. Овакво семантичко померање пут је ка транзитивизацији глагола *радиџи* са директно обухваћеним објектом, почев од ове ситуације у којој је то сама радња (Грицкат 1966: 199–200), различито семантизована или неодређена, што показују претходни примери, као и они који следе.

3.2. Супституент посматраног предлошког генитива јесте инструментал с предлогом *с(а)*. Осим што нас обавештава о његовом старом општеиндоевропском пореклу, М. Ивић (2005: 175–177) каже да се ради о крњем социјативном односу где глаголи типа *чиниџи* заступају ситуацију у којој је уз субјекат активан и појам у инструменталу, јер се дата радња огледа и на њему:

Није знао штџа да ради са златџом; У њрви мах дечак није знао штџа да ради са својим џленом; Штџа ћемо с нејријџељима радиџи зими (СрпКор).

С обзиром на то да се инструментални аниматни објекти у овим примерима ни по чему не разликују од коагенса у социјативној структури, о њиховој дистинкцији неопходно је рећи неколико речи. Које је од два наведена значења заступљено у примеру типа *Она је настџавила да ради са женама*, зависи од конкретног садржинског прецизирања глагола *радиџи*. Уколико он семантизује опште чињење намењено инструменталном појму (Ивић 2005: 176), тај појам ће бити обухваћен као објекат (’Она је наставила да нешто чини женама’) и разликоваће се од коагентивног појма у процесу заједничког пословања (’Она и жене су заједно наставиле да послују’).

3.3. Актуелност радње, карактеристична за претходно помену-те примере, није регулисана комплементацијом, тако да и глагол без наведених допуна има исту семантику. Фокус пажње се у таквим ситуацијама преусмерава са објекатског појма на саму акцију и околности у којима се она одвија, па је глагол *радиџи* обично детерми-

нисан према месту, времену, начину,³ чија је актуелност симултана с актуелношћу радње, тј. просторна и временска локализација субјекта се поклапа с локализацијом радње (*сад радим у башџи* = 'сад радим и сад се налазим у башџи'), што илуструју следећи примери:

Прави Егон у овом џренуџку ради, или сјава, или једе, или разговара; Сад радим у башџи; Пикасо је радио џри свеџлосџи мале џеџролејке; Како џу радиџи десном, када сам левак; Човек који има меџлу мора џом и да ради и – крај (СрпКор).

Преусмеравање пажње са објекта на неку другу карактеристику радње не утиче у основи на транзитивност глагола *радиџи*. Импликативни објекат – *рад/радња*, уграђен је у његов семантички потенцијал и може се говорити само о ситуационој интранзитивности (Грицкат 2004: 225).

3.4. Уз предикатски употребљен глагол *радиџи* субјекатску функцију обављају и различити неживи појмови међу којима су и делови тела живих бића. Из искуства знамо да је примарна улога различитих телесних органа да својим правилним функционисањем обезбеђују нормалан живот. Када обављају физичке и психо-физиолошке процесе неопходне за то, кажемо да они раде, тј. *функционишу*, нпр.:

Не ради ми мозак ако играм џабе; [...], џри чему се кроз длаку видело како џен језик ради унуџра; Многи још не знају да џо шџо срце ради не значи неминовно и да је џацијенџ жив; [...] џако, да руке раде, али мозак не ради (СрпКор).

3.5. Потпуно је јасно да се функционисање телесних органа доживљава као њихов рад, јер акциона енергија коју поседују аниматни појмови није увек свесно и вољно диригована него има и своје природне токове. Међутим, може се поставити питање каква покретачка сила другим неживим ентитетима омогуђује повезивање с глаголом *радиџи* у значењу актуелног дејства. „Континуум агентивности“ који долази до изражаја када живи вршилац ставља у покрет оруђе да би обавио дату радњу (Ивић 2002: 53), може послужити као модел по којем и други неживи појмови у сличној улози, а не само типична оруђа, воде ка истом циљу.

Захваљујући томе што обезбеђују задовољавање одговарајућих потреба које човек има, рецимо, извесни уређаји или хемијска средства раде када испуњавају своју сврху (*џелефон ради*: 'омогуђен је пренос поруке'), као што ћемо и за неки простор рећи да ради уколико се оно

³ И аутори *Речника глагола са грамаџичким и лексичким доџунама* (Петровић–Дудић 1989: 96) под једним од значењем глагола *радиџи* наводе примере у којима се уз глагол појављују подаци о околностима које прате радњу.

чему је намењен може остварити (*иџаца ради*: 'омогућена је куповина намирница'). На морфо-синтаксичком плану актуелна је номинативно-локативна супституција: у питању је дијететичка промена *Људи на иџаца раде* у *Пиџаца ради* (Тополињска 1996: 7). За илустрацију могу послужити следећи примери:

Неишо сам са сџиска и иројусџила, иџаца је данас ирескуџа, иреџиосџављам да ће радиџи и ирекосуџра; Међуџим, негде у унуџраишњосџи зграде морали су грозничаво радиџи џелефони; У Миланову мозгу иочео је радиџи ирашак (СрпКор).

4. *Сџваралачка и модификаџивана акџивносџи* ('правити, стварати, спремати, обрађивати')

4.1. До следећег корака у подспецификацији (Ивић 2001: 8), тј. накнадној семантичкој доради глагола *радиџи*, долази у синтаксичком споју са језичким јединицама у функцији правог објекта. Њихово значење појмова обухваћених модификацијом мармира овај глагол типичном транзитивношћу, везаном за спецификацију типа *иравиџи*, *сџваратиџи*, *сџремаџи*, *обрађиваџи*. Граматикализација датог односа испољава се као номинативно-акузативна дијатеза, што илуструју следећи примери:

Кад радиџи иџорбу увек додам неки необичан дезен; Филм радиџи већ годину дана; Други иџи радиџи Појовића са исџим редиџељем; Овде с двоџцом браће радиџи земљу; Она ради мирно у свом ћошку свој школски задаџак (СрпКор).

Природа ентитета обухваћених процесом креативних и модификативних активности, заступљених глаголом *радиџи*, није маркирана (*радиџи иџорбу*; *радиџи задаџак*), а понекад су они и метафорички заступљени (нпр. аутором књижевног дела које се обрађује: *радиџи Појовића*).

4.2. Стваралачке активности чијом финализацијом настају овакви објекти укључују, макар имплицитно, материју или грађу која се обрађује, а податак о томе не мора увек бити расветљен. Уколико је тај моменат релевантан на комуникативном плану, поред акузативне допуне, глагол *радиџи* бива допуњен и генитивном конструкцијом с предлогом *од*, као додатним сигналом аблативности, на пример:

Термоизолациони слој се у нашим условима ради од минералне вуне, сџиџројора или иресоване иџрске; Одећа од иџриродног иредива зими греје јер се ради од вуне врхунског квалиџеџа (СрпКор).

4.3. Другачија перспективизација посматрања стваралачког и модификативног процеса повлачи за собом и промену у концептуализацији

објекатског појма. Када он није потпуно и директно обухваћен радњом чијим спровођењем настаје или се мења, већ се у најширем смислу схвата као локализатор дате радње, односно целина чији део је захваћен процесом рада, који се одвија корак по корак, то се граматикализује локативним обликом допуне, за који су карактеристична ова обележја, нпр.:

Ради́м на једној картици, у ствари, графикону; Пуно ради́м на свом гласу; Највише морам да ради́м на сервису и на крепању њо шперену (СрпКор).

Говорећи о експликативним допунама у локативу, Т. Батистић (1972: 36–43) алтернативно наводи два предлошка решења – *у* и *на*. Како показују горе наведени примери, у овом објекатском локативу устаљен је предлог *на*. То није чудно с обзиром на обележја примарних просторних конструкција с овом препозицијом. Неомеђене површине, вањска страна неких тродимензионалних ентитета послужиле су као прототип за оне објекте који као носитељи целине обједињавају све њене сегменте, па и активности у којима ти сегменти учествују. Такође, уочено је да алтернација с предлогом *у* може бити заснована на дистинкцији кумулативног према дистрибутивног значењу (Арсенијевић 2008: 156–157), карактеристичном за етапно спровођење радње у овим примерима; као и неререференцијалног значења према референцијалном, где је предлог *на* сигнал референцијалности (Танасић 2005: 170–180).

5. Занимање, зајослење на неком радном месту

5.1. Када је субјекат предикатски употребљеног глагола *ради́ти* трајно ангажован на обављању неког посла, делатност којом се бави нема привременог карактера већ представља његово занимање, а он је по правилу једини аргумент, што показују и неки од примера:

Ја ради́м и чувам, да би новац узели други; Није јој нужна да ради, хвала богу, али она неће да њрода радњу; Али ја већ ради́м самостално (СрпКор).

5.2. Идентификација управо овог значења глагола *ради́ти* потпомогнута је обично и одговарајућим контекстом. Најчешће се глагол детерминише према месту, времену, начину и сл., јер неко трајније ангажовање у обављању посла подразумева и устаљене околности. Отуда се уз овај глагол реализују детерминатори различитог граматичког облика, нпр.: *Ради́м до њеи; Ја ради́м за једанаест долара на саи*. Просторни детерминатори којима је сигнализирано управо ово значење глагола *ради́ти* у највећем броју случајева заступљени су локативним конструкцијама с предлозима *у* и *на*:

Ваљарева сесѝра живи у Обреновицу, ради у аѝоѝеци; Овде живи, ради у конзулаѝу; Схваѝам колико је лакше радиѝи на клиници, у великој болници (СрпКор).

Тиме што се удружује с локативом у значењу институције или радне организације, глагол *радиѝи* бива и просторно конотиран тако што је њихово седиште место обављања дате активности, тј. место запослења. Међутим, појава просторног детерминатора не значи и примарно физичко присуство субјекта у датом простору (Батистић 1972: 27), нпр.: *Она ради у аѝоѝеци, али је ѝренуѝно на мору*, јер овако семантизовани глагол *радиѝи* пре свега квалификује субјекатски појам (*Она ради у аѝоѝеци* = 'она је апотекарка').

5.3. Исту детерминативну улогу има и локативна конструкција с предлогом *ѝри*. Таквих примера у посматраном корпусу знатно је мање од претходних:

До 2003. године сам радио ѝри војсци; Ради ѝри Националној агенцији за лекове (СрпКор).

5.4. Да се обављање неких активности не везује само за радну организацију већ и за физички простор извесних особа наговестио је још Ђура Даничић (1858: 198). Тако се у функцији детерминатора овако семантизованог глагола *радиѝи* појављују и генитивне конструкције с предлогом *код*, заступајући не само институције и организације већ и аниматне појмове који, као главни организатори посла, конотативно обележавају радни простор:

Да би се издржавао радио је код неког фотографа; Она ради код „Цвеѝног шешира“ (СрпКор).

5.5. Интерперсоналне и друге врсте повезивања у професионалном ангажману могу бити нотирани и за то типичним обликом акузатива с предлогом *за*. Компонента наменског значења, којом је овај облик иначе повезан с дативом, није валидан аргумент за њихову супституцију у примерима где глагол *радиѝи* обележава занимање. Док је у случају датива на снази референцијална ситуација с индикативно употребљеним глаголом у значењу неке конкретне радње, синтагма с акузативом има генеричко обележје, тј. глагол је квалификативно употребљен, на пример: *она ради обрачун осигуравајућем друшѝву* ~ *она ради за осигуравајуће друшѝво*. За илустрацију су одабрани следећи примери:

Радим за ЦИА; јер оѝац ради за владу; Причало се да он ради за некакво осигуравајуће друшѝво; [...] ради за Лусѝоов мали лисѝ (СрпКор).

5.6. Рестриктивну улогу у значењу глагола *радиџи*, тако да он буде семантизован као професионална делатност, могу имати сви кључни моменти везани за одређену професију. Већ је поменуто да се као упечатљив детаљ помиње радни простор, организација, главни организатор или власник организације, али то могу бити и средства и објекти укључени у процес рада, а они су у посматраном корпусу заступљени инструменталном конструкцијом с предлогом *с(а)*, као на пример:

Ко ради са љакуом, богаџи је човјек; [...] да љодсџичу обуку сџручних кадрова и особља које ради са особама са инвалидџиџиџом; Знаџиџе, нико није џакав формалисџи као човек који ради са новцем мјесеца дана (СрпКор).

На овај начин није прецизирано занимање којим се субјекат бави, јер то понекад и није могуће или није набитније, али се на основу домена деловања уобличава представа о датој професији.

5.7. У ситуацијама где се уз глагол *радиџи* реализује поредбена конструкција не само да нема дилеме које је од значења управног глагола актуелно већ је експлицирана и сама професија, што се види и у следећим примерима:

Радиџм као надничар; Радиџм као љреводиџлац код иносџиране особе; Радиџм као возач камиона већ дуже време (СрпКор).

6. У основи данашњег полисемантичног глагола *радиџи* садржано је првобитно значење бриге, старања о неком ентитету, које је временом допуњено новим компонентама значења. Захваљујући развоју људске свести и способности манифестације људског рада су многоструке, па се осим значења самог чињења, овај глагол појављује да би означио креативну природу човека, што је био и пут ка транзитивизацији глагола, а затим и да би ствараоца, када је његова активност прерасла у трајнији ангажман, квалификовао према ономе што ради, приписујући му то као занимање. Све три семантичке компоненте регирају одговарајуће допунске облике, па се у значењу актуелног дејства он или самостално реализује или комбинује с конструкцијама *око* + генитив и *са* + инструментал, чиме се скреће пажња на ентитете у вези са којима је предузета дата активност. У складу са значењем стваралачког и модификативног деловања глагол *радиџи* допуњује се типичним објекатским обликом допуне у беспредлошком акузативу, уз који се може појавити и генитив с предлогом *од*, ради откривања грађе или материје која се обрађује. Квалификативно употребљени глагол *радиџи*, којим је обележено занимање, детерминисан је на разне начине, обично локативом с пре-

длозима у, *на* и *ири* у значењу радне организације, затим генитивом с предлогом *код* и акузативом с предлогом *за*, обележавајући тако власника или организатора посла, док је инструменталом с предлогом *са* идентификован објекат укључен у процес рада. Експликација професије омогућена је везом овог глагола с поредбеном конструкцијом.

Осим што су резултати ове анализе примењиви у свакодневной пракси, надамо се да ће добити и научни значај приликом израде неког будућег рекцијског речника.

ИЗВОР

СрпКор: *Корпус савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду*, <http://korpus.matf.bg.ac.rs.html> (приступљено 25. 9. 2019).

ЛИТЕРАТУРА

- Антонић 2008: Ивана Антонић, Синтакса и семантика предлога *око*, у: *Семантичка проучавања српског језика*, ур. Милорад Радовановић, Предраг Пипер, Београд: САНУ, 161–181.
- Апресјан–Пал 1982: J. D. Apreszjan, Erna Páll, *Orosz ige – magyar ige, Vonzatok és kapcsolódások 2*, Budapest: Tankönyvkiadó.
- Арсенијевић 2008: Нада Арсенијевић, Прилог проучавању семантике конструкција с предлозима *у* и *на*, у: *Семантичка проучавања српског језика*, Милорад Радовановић, Предраг Пипер, Београд: САНУ, 151–161.
- Батистић 1972: Tatjana Batistić, *Lokativ u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku*, Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- Белић 1998: Александар Белић, *Општа лингвистика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Вјежбицки и др. 1985: Jan Wierzbicki, Uglješa Radnović, Józef Chlabicz, *Srpskohrvatsko-poljski; poljsko-srpskohrvatski rečnik*, Warszawa: Wiezda Powszechna.
- Грицкат 1966: Ирена Грицкат, Префиксација као средство граматичке (чисте) перфективизације, *Јужнословенски филолог XXVII/1–2*, Београд, 185–222.
- Грицкат 2004: Ирена Грицкат, *Студије из историје српскохрватског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Даничић 1898: Буро Даничић, *Србска синтакса*, Део првыи, Београд.
- Ивић 1995: Milka Ivić, Još o dekomponovanju predikata, u: Milka Ivić, *O zelenom konju, lingvistički ogledi*, Beograd: Biblioteka XX vek, 180–188.

- Ивић 2001: Милка Ивић, Неки увиди у конструкције типа чекати некога/на некога и заборавити нешто/на нешто, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* XLIV/1–2, Нови Сад, 7–11.
- Ивић 2002: Milka Ivić, *Red reči, lingvistički ogledi, četiri*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Ивић 2005: Милка Ивић, *Значења српскохрватског инструменџала и њихов развој (синтаксичко-семантичка студија)*, фототипско издање, Београд: САНУ.
- Криле 1979: Ivo Krile, Poimanje ljudskoga rada u sadržajima glagola (u)raditi – (u)činiti – (na)praviti, *Jezik* XXVI/4, Zagreb, 102–108.
- Миновић 1987: Milivoje Minović, *Sintaksa srpskohrvatskog – hrvatskosrpskog književnog jezika*, Sarajevo: Svjetlost.
- Петровић–Дудић 1989: Владислава Петровић, Коста Дудић, *Речник глагола са грамаџичким и лексичким дојунама*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Нови Сад: Завод за издавање уџбеника.
- РМС 1973: *Речник српскохрватског књижевног језика*, књ. 5, Нови Сад: Матица српска.
- РСАНУ 2001: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. 16. Београд: Српска академија наука и уметности; Институт за српски језик.
- РСЈ 2007: *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Скок 1971: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb: JAZU.
- Станојчић и др. 1989: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, Стеван Миџић, *Савремени српскохрватски језик и култура изражавања*. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Нови Сад: Завод за издавање уџбеника.
- Стевановић 1981: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (грамаџички системи и књижевнојезичка норма). I. Увод, Фонетика, Морфологија*, Београд: Научна књига.
- Танасић 2005: Срето Танасић, *Синтаксичке теме*, Београд: Београдска књига.
- Тополињска 1996: Зузана Тополињска, „Падеж“ и „глаголски род“ – две стратегије грамаџикализације односа између „предиката“ и његових „аргумената“, *Јужнословенски филолог* LII, Београд, 1–9.

Нада Л. Арсениевич

К ВОПРОСУ О СЕРБСКОМ ГЛАГОЛЕ *РАДИТИ*

Резюме

Автор работы представляет результаты семантически-синтаксического анализа глагола *радити*, проведенного на корпусе современного сербского языка. Указывается, что этот глагол имеет три значения: значение актуального действия, значение образования и модификации и значение профессиональной занятости. Данную полисемантическую сопровождаются и различные способности управления. Во всех трех случаях глагол *радити* переходный, причем только во втором случае получает и морфологическое подтверждение того, в то время как в других двух случаях имеет силу ситуационная интранзитивность.

Ключевые слова: сербский язык, семантически-синтаксические характеристики глагола *радити*.